

György Dalos

Meglépni és túljutni

Richard Wagner dilemmája

Egy ókori sumér agyagtábláról az i.e. 18. századból végső soron csak a címet ill. a versek kezdő sorait sikerült leolvasni. Ez a hiány késztetett egy magyar lírikust arra, hogy a szövegeket egy költeménnyé fűzze össze. Én sem tudok ellenállni a kísértésnek, hogy Richard Wagner könyveinek címeiből amolyan útleírást rekonstruáljak. Hogy tiszta beszéd (*Klartext*) legyen, mire gondolok, szerzőnk irodalmi pályafutása az órák inváziója idején kezdődött (*Invasion der Uhren*), és enyhén szólva nem csak az órák inváziója volt ez. Hogy íróvá lehessen a saját hazájában, és ehhez szövetségeseket is találjon, ez már eleve a főbelövendők klubjába való beiratkozást jelentette, és ez még mindig csak a történet kezdete (*Der Anfang einer Geschichte*). Ha valaki akkoriban egy kaliforniai szállodáról ábrándozott (*Hotel California*), anélkül hogy érvényes úti okmányokkal rendelkezett volna, rövidesen megérhette azt a napot, amely egy sebesüléssel kezdődött (*Der Tag, der mit einer Wunde begann*). A látást egyre jobban zavaró ellenfényben (*Gegenlicht*), az ember próbálta először nyitva tartani a tárca szemét (*Das Auge des Feuilletons*) jól tudva, hogy ez a műfaj a legjobb esetben csak a sajtószabadság boldog korszakának csökevénye lehet. Az akkori hatalmonlevőknel még egy időjárásjelentés sem lehetett ártalmatlan, nem csoda, hogy a rozsaesőről szóló beszámoló (*Rostregen*) már csak néhány országgal nyugatabbra juthatott el a nyilvánossághoz. Szerzőnk időközben beadott egy kiutazási kérelmet (*Ausreiseantrag*), éspedig egyáltalán nem valamiféle fogadópénz (*Begrüßungsgeld*) reményében, hanem bizonyos mértékig családgyesítési céllal önmaga és jövődő olvasói között, akik a szövegeit — milyen szerencse! — látszólag minden nyelvi nehézség nélkül meg tudták fejteni.

Ami ezek után történt, azt egyértelműen nevezhetjük régi barátom és kollégám, Richard Wagner életösvénye kettéágazásának. Egyfelől újsütetű német szövetségi állampolgárként a helyre kis sassal az útlevelén nem csak Bécs falait ismerhette meg (*Die Muren von Wien*), de még New York egét is az amszterdami múzeumban (*Der Himmel von New York im Museum von Amsterdam*). Másfelől egy pillanatra sem vesztette el intenzív, hogy azt ne mondjam izgatott érdeklődését élete első harmincöt évének elhagyott színtere iránt. Ott éppen olyasmi történt, ami mindig lehetetlennek tűnt: a zsarnok bukása (*Der Sturz des Tyrannen*), és ezzel kezdetét vette egy hepehupás, kissé gyanús út, Románia különútja (*Sonderweg Rumänien*). A látszólag már maguk mögött hagyott tájon ott maradtak a hétköznapi kommunizmus nélkül a jeltelen népek (*Völker ohne Signale*), fölöttük ott magasodott saját történelmük jelenként tátongó üres ege (*Der leere Himmel*). Ezzel szemben inkább bosszankodva jöttek a tollára nem egészen önként választott hazája témái. A német horizont (*Der deutsche Horizont*) inkább dühkitöréseket látszott kiváltani Wagnerből, olyanokat, hogy "Elég legyen!" (*Es reicht!*), ahol irodalmi agressziója a "politikai korrektség" és újabban a 68-asok ellen

irányult.

Mivel a korai születés — voltaképpen koraszületés — kegyetlenségéből kénytelen vagyok magamat az utóbbi kategóriába sorolni, gyakran érzem magam személyesen találva a bírálatától. Pontosabban ambivalens érzésekkel olvasom ezeket az írásait: egyrészt taszítóan hatnak rám konzervatívan baloldali, inkább emocionális, mint ideologikus reflexeim miatt egyes értékítéletei, másrészt imponál nekem az a szuverén rosszkedv, amivel az itteni nyilvánosság magától értetődőnek tűnő kliséire reagál. Éppen az egykori keleti blokknak a soha nem eléggé tudomásul vett tapasztalati világa — a mi szellemi exportcikkünk, amire nincs igazi kereslet — nyújt igazolást a sokszor túlzó és provokatív reagálásaira. Lehet, hogy a mi nemzedékünknel a világ úgyszólván húsbavágó (fizikailag átélt) kettéosztottsága túlságosan maradandó nyomokat hagyott hátra ahhoz, hogy zavartalanul hagyjuk magunkat az egységről szólt álmokba ringatni.

Richard Wagnert 1985 tavaszán Nyugat-Berlinben ismertem meg, abban a városban tehát, amelyet Ligeti György egy szürrealista ketrechez hasonlított, amelyben a bezártak a szabadok, és a ketrecen kívül élők szenvednek rabságban. Ott ültünk a Café Einstein kertjében, és önfeledten, boldogan szidtuk az NDK-rendszert, ne felejtjük, a maga a szidalmazott rezsím által emelt fal védelmező biztonságában. Aztán csepültük egy kicsit a Szovjetuniót, ahol rövid időn belül három főtitkár hunyt el végegyengülésben — szokatlan erőző! — és aztán valamikor Romániánál kötöttünk ki, kiváltképpen a Kárpátok zsenijénél, aki akkoriban közel járt hatalma csúcspontjához. Kissé röstelltem, hogy a saját pártfőtitkárunkról csak kevésbé gonosz viccekkel tudtam szolgálni, és arra gondoltam, hogy a velem szemben ülő fiatalemberben egy olyan beszélgetőtársra találtam, akivel még nagyon hosszan tudnék gondolatokat megosztani /véleményt cserélni, mert a közös témák reálisan létező országaink reális helyzetéből kiindulva kimeríthetetlennek tűntek. Az volt az érdekes, hogy esküdni mertem volna, hogy tehetséges író, bár akkor még egyetlen irodalmi sort sem olvastam tőle.

Míg a politikában ütközhetnek az álláspontok, a szépirodalomban mindenképp azoknak az szerzőknek van igazuk, akik izgalmasan és hitelesen tudnak érvényes szövegeket írni — és ezt Richard Wagnerről jó lelkiismerettel és egyenesen kimeríthetetlen anyagának gazdagsága iránti nagy adag csodálattal ki lehet jelenteni. Elbeszélői tehetségének sajátossága alakjainak és az ábrázolt helyzeteknek rendkívüli hitelessége. A regényekben, amelyeket a cselekményvezetés alapján ciklusként is fel lehet fogni, a cselekmény konkrét hitelességét egy egyszerű technikával biztosítja: Benda mérnök, André, a csavargó, az író Klaus Richartz és végül a vállalkozó Werner Zillich mind Romániából jöttek, bánáti svábok, akik a 80-as években települtek át a Német Szövetségi Köztársaságba. A feltételezhető alteregóknak ez az állandó jelenléte Wagner felolvasásai után mindig újra kiváltják azt a kíváncsi kérdést, hogy a *"Die Muren von Wien"* (Bécs falai), *"In der Hand der Frauen"* (A nők kezében), *"Im Grunde sind wir alle Sieger"* (Alapjában mind győztesek vagyunk), *"Miss Bukarest"* c. regények és végül a regényciklus koronája, a *"Habseligkeiten"* (Holmik) esetében mennyiben van szó többé vagy kevésbé irodalmiasított önéletrajzról. Ezt a kérdést a *"Lisas geheimes Buch"* (Lisa titkos könyve), — egy berlini prostituált vallomásai — vagy a legutolsó könyve *"Das reiche Mädchen"* (A gazdag lány), esetében, ahol egy fiatal német nőt megöl a szerb szeretője, talán ritkábban teszik fel. Pedig még ezekben a könyvekben is van mindig egy én-elbeszélő, akinek a hangja kísértetiesen emlékeztet az előbb említett regényalakok hangjára.

Minden tisztelem az olvasóközönség kukkoló kíváncsiságának és a beazonosítható fő- és mellékszereplők iránti előszeretetének, mégis kifejezetten hangsúlyoznom kell, hogy Richard Wagner csódbement egzisztenciái az egykori keleti blokk különböző sarkaiból jönnek, hogy elárasszák az arany Nyugat csillogó utcáit. Történelmük/történetük csomagját cipelik magukkal; az egyik szinten az elnyomás terhét, agyuk zugában a halott zsarnok sziluettjét, személyes vitákat szűk kocsmákban a 60-as évektől a 80-as évekig, amely viták témáját ma már alig tudná valaki felidézni; régi féltékenykedéseket és besúgással való gyanúsítgatásokat hoznak magukkal, rémálmaikban pedig elemi szorongásokat élnek át újra, a szabadságvesztéstől, olykor testi épségük és életük elvesztésétől való félelmeket. Mindezzel egy olyan társadalomban kötnek ki, amely szó nélkül befogadta őket, amelyet azonban a maga természetes és egocentrikus szabadságkultuszával sosem tudtak igazán a magukénak érezni/ soem került igazán közel hozzájuk. Mi más a multikulturalitás, ha nem ez? És hol másutt robbanhatna az eltérő szocializálódásnak ez az időzített bombája, mint a férfi–nő kapcsolatban?

Wagner hőseinek igazi drámája abban áll, hogy míg a nekik jutott világot idegennek érzik, régi hazájukba sincs számukra visszaút. Ez azt jelenti, hogy könnyebb a régi hazából eljönni, mint azon túljutni /tőle megszabadulni. A legérettebb módon és különösen megrendítően/megrázóan ábrázolja ezt az állapotot a "Habseligkeiten" c. kitűnő családregény, amely a bánáti svábok sorsával foglalkozik.

Amikor Werner Zillich apja temetésére a szülő falujába utazik, családja története leperog a szeme előtt. A dédapja, Johann, aki a 20. század elején Amerikában próbált szerencsét, üres kézzel tér haza, és megy ki az első világháborúban a frontra. Karl, az elbeszélő apja, a második világháború végén orosz hadifogságba esik. Új államok és új határok keletkeznek, a Bánát nagyobbik része Romániához kerül. A bánáti németiség kultúrájából és hagyományaiból már csak egyes javak, holmik maradnak: omladozó házak, elsárgult fotók, képeslapok és sírok. Több nemzedéken át követi Eigner egy olyan nemzetség nyomait, amely a sajátjára hasonlít. Teszi mindezt csodálatraméltó részletgazdagsággal, önsajnálattal/sértődöttség nélkül, inkább szarkasztikusan/gúnyosan, mint olyan ember, aki tisztában van vele/tudja, hogy errefelé a világvége mindig is itt prüszkölt a mindennapokban.

Itt mindenesetre joggal beszélhetünk a főhős Zillich és az író egymáshoz való maximális közelségéről. Az, amit a regényíró megrendítő árnyaltsággal taglal, az esszéista Wagner néhány évvel ezelőtt a Balkán–könyvében csupa ironikus, olykor egyenesen szemtelen bekezdésben fejtette ki. Ebben a szövegben most hirtelen a saját csendes gyászának rendkívül személyes vallomásába ütközünk:

Szüleim háza a falu szélén el van adva. 1997-ben adtuk el az apám halála után. Az anyám és én. Az anyám 20 kilométerrel messzebbre költözött egy kis lakásba a kisváros közepén. A sarkon ott a Bartók-szobor. Amikor meglátogatom z anyámat, elmegyek mellette.

Ülök a sétálóutcában egy kávéházban és a román újságokat olvasom, ahol mindenki korrupcióval vádolja a másikat. Olvasom az újságokat, körülöttem az emberek hangja. Beszédfoszlányokat hallok románul, magyarul, szerbül, olykor még németül is.

A faluba már nem járok. Csak a temetőbe szoktunk k menni.
Ott van négy sírunk. Négy sír van a birtokunkban. A
dédszüleim sírja anyai ágon, a nagyszüleim sírja és az apám
nagyszüleinek a sírja. És az a sír, amelyikben az apám fekszik.
Ezt a sírt ajándékba kaptuk. Az anyám kapta ajándékba egy
unokahúgától, amikor az évekkkel ezelőtt kivándorolt.

Nem tudom, mit kezdek majd egyszer ezekkel a sírokkal.

Ha volna a közép–kelet–európai irodalomnak védőszentje, sürgősen arra
kérném, hogy először is vegye le Richard Wagner barátom válláról a fent
említett sírok gondozásának terhét, és szignálja ki a helyi önkormányzatra
szigorú ellenőrzést kilátásba helyezve. Továbbá azt kérvényezném nevezett
védőszentnél, hogy nyújtson a szerzőnek igen sok egészséget, erőt és kedvet,
hogy a mindenkori piaci-, kiadói és egyéb bonyodalmaktól függetlenül
dolgozhasson életműve további gyarapításának olvasóinak, köztük a
ritkaságnak számító olvasó kollégákkal, nagyobb örömeire és megelégedésére.

Published 2009-01-08

Original in German

Contribution by Magyar Lettre Internationale

First published in *Magyar Lettre Internationale* 71 (2008)

(c) György Dalos

(c) Eurozine